

Младен Бајагић*

САВРЕМЕНИ ОБАВЕШТАЈНО- БЕЗБЕДНОСНИ СИСТЕМ РЕПУБЛИКЕ ХРВАТСКЕ

Сажетак: Чланак се бави анализом развоја, организације и делокруга рада обавештајно-безбедносног система Републике Хрватске. Кроз кратак историјски развој обавештајних и других безбедносних установа у Републици Хрватској од 1991. године, рад је посебно фокусиран на анализу и сагледавање савремених искустава Републике Хрватске у организацији и деловању обавештајно-безбедносног система као темеља њеног система националне безбедности. Посебна пажња је усмерена на анализу делокруга рада и праваца деловања актуелних обавештајних и контраобавештајних установа и служби безбедности Хрватске, како у односу на непосредно окружење, тако и на глобалном плану.

Кључне речи: обавештајна активност, обавештајна служба, национална безбедност, обавештајно-безбедносни систем, Република Хрватска.

Развој и организација обавештајно-безбедносног система Републике Хрватске од 1990. до 2006. године

Прве установе обавештајно-безбедносног система Републике Хрватске настале су пре њеног отцепљења из бивше СФРЈ и стицања независности и међународног признања. Први правни акт у том смислу је Закон о унутрашњим пословима од 21. децембра 1989. године и његове измене и допуне из 1990. године, којим су постављени законски темељи обавештајно-безбедносног система Хрватске. Након доношења Устава, 22. децембра 1990. године, хрватски Сабор је, 18. априла 1991. године, усвојио нови *Закон о изменама и допунама Закона о унутрашњим пословима*, који је имао пресудан значај за даљу изградњу хрватског обавештајно-безбедносног система. Новим Законом је унутар Министарства унутрашњих послова основана Редарствена служба, у чији су састав ушле: Служба за заштиту уставног поретка (SZUP), Служба

* Доцент, Криминалистичко-полицијска академија; Београд

јавне безбедности (полиција) и Збор народне гарде (ЗНГ)¹, које су чиниле нуклеус цивилног дела обавештајно-безбедносног система Хрватске. Такође, 1991. године је донесен и Закон о одбрани (*Zakon o obrani*), којим су дефинисане надлежности Министарства одбране и будућег *Glavnog stožera Hrvatske vojske (GSHV)*. Чланом 51 Закона основана је *Sigurnosno-informativna služba (SIS)* задужена за извршавање „стручних послова сигурности оружаних снага и Министарства одбране“.² Војна обавештајна служба у Хрватској развијала се паралелно са развојем оружаних снага нове државе. Наиме, обавештајни послови су прво били у надлежности Обавештајне управе Главног стожера хрватске војске, да би *Odlukom o osnovama ustrojstva Ministarstva obrane* била основана и *Uprava za obavještajno-analitičke prosudbe*³, чиме је уобличен тадашњи хрватски обавештајно-безбедносни систем.

Обавештајно-безбедносним системом на почетку је руководило *Веће за одбрану и националну безбедност*, којим је председавао председник Републике.⁴ Веће је било задужено за дефинисање општих оквира деловања државе на плану одбране и националне безбедности. Поред овог одбора, постојао је и *Саборски одбор за унутрашњу политику и националну безбедност*.⁵

Обавештајно-безбедносни систем Републике Хрватске развијао се у неколико фаза (1990-1992, 1993-1995), али је тек 1997. године добио пуни правни и организациони оквир. Од 1997. до 2002. године обавештајно-безбедносни систем Републике Хрватске чиниле су следеће безбедносне и обавештајне установе: Уред за националну безбедност (UNS), унутар кога је деловала Хрватска обавештајна служба (HIS), Надзорна служба, Стожер осигурања и Полицијска академија; Безбедносно-обавештајна служба (SIS); Обавештајна служба Главног стожера Хрватске војске; Управа за обавештајно-аналитичку делатност Министарства одбране (*Uprava za obavještajno-analitičke prosudbe MORH*); Служба за заштиту уставног поретка (SZUP) у оквиру

¹ **Žunec**, Ozren, **Domišljanović**, Darko, *Obavještajno sigurnosne službe Republike Hrvatske* (stanje i načela preustroja za razdoblje konsolidacije demokracije), Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, 2000, стр. 60.

² Исто, стр. 88.

³ Исто, стр. 96-97.

⁴ Чланови овог тела су били: председник Владе, председник Сабора, министри одбране, унутрашњих и спољних послова, начелник Главног стожера ХВ и руководиоци неких обавештајних институција (UNS, HIS и др.).

⁵ Над обавештајно-безбедносним системом Републике Хрватске у то време није била успостављена права парламентарна контрола; **Anžič**, Andrej, „Varnostne službe Republike Hrvaške in problem parlamentarnega nadzora nad njimi“, in: *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav*, Vol. 8 (1995), pp. 108, 111.

Министарства унутрашњих послова и Обавештајно-безбедносна служба Министарства иностраних послова Републике Хрватске.

Уред за националну безбедност (UNS) основан је Одлуком председника Хрватске 1993. године⁶, а његов рад је озакоњен 1. јуна 1995. године, када је хрватски Сабор усвојио *Закон о Уреду за националну безбедност*.⁷ Под управом и надзором UNS деловале су: Хрватска обавештајна служба (HIS), Надзорна служба, Стожер осигурања и Полицијска академија.⁸ Радом UNS је управљао „предстојник“, кога је именовао и резрешавао председник Републике. Руководиоци UNS сарађивали су са свим министарствима задуженим за област националне безбедности, путем усмеравања и усклађивања рада тих министарстава, посебно везано за рад HIS и Надзорне службе. У том циљу, при UNS је деловао *Стожерни одбор за националну безбедност – SONS*.⁹ Надзор над радом UNS је вршио председник Републике, а надзор над законитошћу рада UNS Заступнички дом Сабора, односно *Одбор за унутрашњу политику и националну безбедност* Заступничког дома.¹⁰ Координацију унутар UNS вршио је *Координациони одбор обавештајне заједнице – KOOZ*, чији је задатак био спровођење одлука и смерница SONS, и расподела послова и надлежности између обавештајно-безбедносних служби.¹¹

Хрватска обавештајна служба (HIS) је била централна аналитичка установа хрватске обавештајне заједнице, задужена за продукцију стратешких обавештајних сазнања од значаја за националну безбедност и виталне интересе Хрватске. Примењивала је све савремене

⁶ UNS је наследио *Уред за заштиту уставног поретка (UZUP)*, основан 1991. године одлуком председника Републике Хрватске.

⁷ **Закон о Уреду за националну сигурност**, *Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske*, Klasa: 200-01/94-01/05, 17. svibnja 1995, Zagreb, Narodne novine 37/95; **Крапас**, Davor, *Закон о кривичном поступку и други извори хрватског казненог поступованог права* (Prilog VI.E.: *Закон о Уреду за националну сигурност* од 1. lipnja 1995. godine, *Narodne novine*, br. 37, 1995. godine), Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova, 1996, стр. 1008-1012; **Закон о UNS**, Интернет 06/04/2002, www.fas.org/irp/world/croatia/hatzadony.html; www.uns.hr/zakon.htm.

⁸ Упореди: **Hatzadony**, John, *The Croatian Intelligence Community*, Интернет 03/04/2002, www.uns.hr/english/aktualnosti/97-10-27/01.html.; *Slobodna Dalmacija*, 27. oktobar, 1997, стр.1; Од 1997. године у оквиру UNS деловала је и **Обавештајна академија**; Упореди: **Савић**, Андреја, **Делић**, Милан, **Бајагић**, Младен, *Безбедност света – од тајности до јавности*, Институт безбедности, Полицијска академија, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2002, стр. 452.

⁹ Детаљније о овом телу види у: Исто, стр. 451.

¹⁰ **Крапас**, Davor, *op. cit.*, стр. 1011-1012.

¹¹ Чланови KOOZ су били руководиоци свих служби (HIS, SZUP, SIS и др.), а председавао му је руководилац HIS; Исто, стр. 451.

обавештајне методе: агентурни метод и метод прикупљања обавештајних сазнања из отворених извора (*Open Source Intelligence – OSINT*)¹² и метод сарадње са страним обавештајним агенцијама.¹³ HIS није имала полицијска овлашћења.

Надзорна служба је била одговорна за унутрашњу безбедност и заштиту свих потенцијала хрватске обавештајне заједнице. *Стожер осигурања* је вршио физичку и контраобавештајну заштиту и обезбеђење председника Републике, званичника Сабора и Владе и других државних објеката, као и страних дипломатско-конзуларних представника и делегација у време званичних посета Хрватској. За разлику од UNS и чланица обавештајне заједнице, припадници Стожера су имали полицијска овлашћења. *Национална служба електронског извиђања (Nacionalna središnjica elektroničkog izviđanja – NSEI)* је деловала као део *Централне службе за обавештајно снимање* Главног стожера оружаних снага. NSEI је била војно-цивилна електронска обавештајна агенција, задужена за обавештајно снимање и пресецање телекомуникационих веза страних земаља (IMINT и SIGINT).

Безбедносно-обавештајна служба (SIS), основана 1991. године при Министарству одбране, била је надлежна за војне контраобавештајне послове и физичку заштиту ресорног министарства и заштиту јединице и установа хрватске војске. SIS је деловала под надзором Министарства одбране, а субординирајуће односе имала је са Главним стожером Хрватске војске. Прописе о раду SIS доносио је министар одбране, а контролу рада службе вршила су посебно овлашћена тела. У надлежности SIS су били хрватски војни аташеи, као и сарадња са обавештајним органима НАТО.¹⁴

Обавештајна управа Главног стожера оружаних снага (ИзУ-ГС-ОС), или Пета управа Министарства одбране Хрватске, основана је 1991. године као војна обавештајна служба задужена за обавештајну координацију обавештајних органа сва три вида војске и стратегијску обавештајну подршку Главном стожеру оружаних снага. Прикупљала је стратегијска и оперативна обавештајна сазнања о оружаним снагама суседних земаља и других држава које могу оружаном угрозити националну безбедност Републике Хрватске.¹⁵

¹² “What do the Croatian Intelligence and Security Services Do and How?” - In: *Messenger*, November 16, 1997.

¹³ О унутрашњој организацији службе види шире у: **Савић**, Андреја, **Делић**, Милан, **Бајагић**, Младен, *op. cit.*, стр. 452.

¹⁴ Исто, стр. 452.

¹⁵ О унутрашњој организацији службе види у: *Ibid.*; Упореди: **Tudman**, Miroslav, “The First Five Year of the Croatian Intelligence Service: 1993-1998”. - In: *National Security and the Future*, No.1 (Summer 2000), pp 57-58.

Uprava za izvještajno-analitičke prosudbe (Управа за обавештајно-аналитичку делатност) је била аналитичка војна обавештајна установа, која је деловала у оквиру Министарства одбране, под надзором помоћника министра одбране за обавештајно-аналитичку делатност.

Служба за заштиту уставног поретка (SZUP) деловала је на основу *Закона о унутрашњим пословима*, који је Сабор Републике Хрватске усвојио 1991. године, *Закона о изменама и допунама Закона о унутрашњим пословима* из 1994. године, и измена и допуна истог Закона из 1998. године.¹⁶ Представљала је службу безбедности, политичку полицију и територијалну контраобавештајну службу са полицијским овлашћењима. Надзор рада SZUP вршио је *Одбор за унутрашњу политику и националну безбедност* Заступничког дома хрватског Сабора.¹⁷

Седма управа Министарства спољних послова Републике Хрватске основана је Законом о иноземним пословима из 1991. године и Законом о спољним пословима из 1996. године. Делокруг рада и организација ове обавештајне службе преузети су у целости од Службе за истраживање и документацију (СИД) некадашњег Савезног секретаријата иностраних послова (ССИП) бивше СФРЈ.¹⁸

Обавештајно-безбедносни систем Хрватске доживео је прву реорганизацију 2002. године, а основ ове реорганизације била је Стратегија националне безбедности и нови закони о деловању и организацији обавештајно-безбедносног система. *Zakonom o sigurnosnim službama Hrvatske*, од 21. марта 2002. године, SZUP је трансформисан из ресорне службе у аутономно-централну контраобавештајну службу – *Protuobavještajnu agenciju (POA)*, непосредно одговорну председницима Републике и Владе. UNS је овим Законом трансформисан у *Vijeće za nacionalnu sigurnost*, у оквиру кога је основан *Savjet za koordinaciju sigurnosnih službi*. Као аутономно-централна спољна обавештајна агенција, HIS је реорганизована у *Obavještajnu agenciju (OA)*, а обавештајне и контраобавештајне установе Министарства одбране (SIS, Управа за

¹⁶ **Zakon o unutarnjim poslovima** - U: *Narodne novine*, Službeni list Republike Hrvatske, God. XLVIII (CLIII), br. 29, Zagreb, ponedjeljak, 17. april 1991. godine, стр. 800-810; **Zakon o izmenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima** - U: *Narodne novine*, Službeni list Republike Hrvatske, br. 76/94, Zagreb, četvrtak, 6. novembar 1994. godine. Овим законима у оквиру МУП-а су основане и: Служба за заштиту уставног поретка (SZUP), Служба јавне безбедности (Полиција: темељна, гранична, саобраћајна, поморска), Криминалистичка полиција и Специјална полиција.

¹⁷ О унутрашњој организацији службе и делокругу рада њених организационих јединица детаљније у: Исто.

¹⁸ **Zakon o vanjskim poslovima (ZOVP)** Republike Hrvatske, *Narodne novine* 53/91, од 8. oktobra 1991. godine.

обавештајно-аналитичку делатност и Обавештајна управа Главног стожера оружаних снага) су обједињене у јединствену *Vojno sigurnosnu agenciju (VSA)*.¹⁹

Надзор над радом обавештајно-безбедносних служби поверен је *Сабору Републике Хрватске* и *Одбору Сабора надлежном за националну безбедност*. Непосредни надзор Сабор спроводи преко *Председништва Сабора*. Оперативни надзор рада безбедносних служби вршило је *Vijeće za nadzor sigurnosnih službi*.²⁰ Обавештајно-безбедносним системом руководила је Влада која је предлагала законе, буџет и друге прописе из области националне безбедности. Поред Владе, одређене дужности у области организације и деловања обавештајно-безбедносног система имало је и Министарство одбране и Главни стожер оружаних снага. При Министарству одбране деловале су управе за обавештајно-безбедносне послове и комуникације и информационе технологије, задужене за координацију војног сегмента хрватског обавештајно-безбедносног система.

Vijeće za nacionalnu sigurnost је било главно руководеће, координационо и надзорно тело обавештајно-безбедносног система Републике Хрватске. Кључну подршку Већу пружао је *Савет за координацију безбедносних служби*, у циљу спровођења одлука председника Републике и Владе о усмеравању и усклађивању рада безбедносних служби и предузимању мера за унапређивање њиховог рада и припрему материјала за седнице *Vijeća za nacionalnu sigurnost*. Поред *Savjeta za koordinaciju sigurnosnih službi*, основан је и *Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost*, у циљу обављања стручних и административних послова за потребе *Vijeća za nacionalnu sigurnost* и Савета за координацију безбедносних служби. Унутар Уреда је основан и *Središnji registar* за пријем и складиштење информација и докумената.²¹

Према *Закону о безбедносним службама Републике Хрватске* из 2002. године (Поглавље IV – Послови и овласти сигурносних служби), обавештајне и безбедносне установе су биле овлашћене да прикупљају податке од грађана коришћењем јавних извора, укључујући и увид у регистре и збирке података, као и применом тајних метода и мера. Обавештајне и безбедносне службе су биле овлашћене да прикупљају обавештајна сазнања коришћењем тајних сарадника (агената), ангажованих на добровољној основи.²² Прикупљање података путем

¹⁹ **Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske** – U: *Narodne novine*, br. 32, Zagreb, 28. 3. 2002. godine.

²⁰ *Ibid.*, чланак 80.

²¹ *Ibid.*, чланак 6(4).

²² **Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske**, чланак 15.

информативних разговора било је могуће искључиво уз добровољни пристанак лица за која се претпоставља да поседују сазнања од интереса за националну безбедност.²³ Према Закону, обавештајно-безбедносни систем чиниле су: 1/ Обавјештајна агенција Републике Хрватске (ОА); 2/ Контраобавјештајна агенција (РОА); 3/ Војна безбедносна агенција (VSA) и Завод за информатичку безбедност и криптозаштитну технологију.

Обавјештајна агенција (ОА), као наследница НИС, је била аутономно-централна спољна обавештајна служба без полицијских овлашћења. Поред обавештајних послова, ОА је била задужена за израду и уступање стратешких обавештајних докумената о дешавањима у иностранству која могу имати и имају везу са националном безбедношћу. То се посебно односило на међународни тероризам, ширење оружја за масовно уништење и транснационални организовани криминал. У обављању послова за *Protuobavještajnu agenciju* (РОА) и *Vojnu sigurnosnu agenciju* (VSA), ОА је могла, споразумно, користити њихове службене просторије. ОА је била задужена и за контраобавештајну заштиту и безбедност држављана и институција Републике Хрватске у иностранству, путем сарадње са стручним службама Министарства спољних послова.

Protuobavještajna agencija (РОА), наследница бивше службе SZUP, основана је истим Законом, као класична територијална контраобавештајна служба, која је за свој рад била одговорна Влади и премијеру. Била је задужена за прикупљање, анализу, обраду и процену података о деловању страних обавештајних служби и других организација, група и појединаца на територији Хрватске, усмерених против њене националне безбедности. Спроводила је контраобавештајну заштиту и штитила личности, објекте и просторе одређене одлуком Владе, и обављала друге послове обезбеђења важнијих скупова и састанака на захтев Владе. Унутар РОА деловао је *Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација*, који је вршио техничку координацију с телекомуникационим оператерима у Републици Хрватској, надзирао организацију информационе безбедности у органима државне власти и усмеравао реализацију мера о информатичкој безбедности и криптозаштити државних органа.

РОА је примењивала све савремене обавештајне методе, од агентурног метода²⁴, преко техничког метода (у ужем и ширем смислу),

²³ Информативни разговори се могу снимати искључиво на изричит пристанак лица са којима се обављају; *Ibid.*, чланак 14(2).

²⁴ Према члану 30 Закона, служба може прикривати свој и идентитет запослених, и других правних и физичких особа које, уз накнаду, користи као обавештајне изворе, што је у суштини агентурни метод.

до метода сарадње.²⁵ У области контраобавештајне заштите РОА је израђивала безбедносне процене о угрожености штићених лица и објеката; вршила је безбедносну проверу лица која имају приступ штићеним особама, објектима и просторима; примењивала мере противприслушне заштите у објектима и просторима; учествовала у планирању, реализацији и надзору техничких и физичких мера безбедности и израђивала друге потребне безбедносне провере.²⁶

Vojna sigurnosna agencija (VSA), као организациона јединица Министарства одбране, била је задужена за планирање и пружање подршке Министарству и оружаним снагама. Настала је спајањем *Sigurnosno-informativne službe* (SIS) и *Obavještajne službe Ministarstva obrane*. Обављала је обавештајне и контраобавештајне послове за потребе ресорног министарства и Владе.

Стратегијско електронско извиђање, у оквиру контраобавештајних активности и мера, посебно за потребе ОА и VSA, вршила је *Središnjica elektroničkog izviđanja Glavnog stožera oružanih snaga*. Планове стратегијског електронског извиђања за потребе ОА и VSA утврђивао је *Savjet za koordinaciju sigurnosnih službi*, а за извршење ових планова био је задужен министар одбране.

Завод за информатичку безбедност и криптозаштитну технологију основан је чланом 87 Закона, као посебна безбедносна установа Владе задужена за истраживање и развој протокола, опреме, средстава и технологије намењене за заштиту тајних података у информационим и телекомуникационим системима и мрежама којима се тајни подаци размењују у систему националне безбедности Републике Хрватске. Завод је деловао као специјализована обавештајно-безбедносна установа, задужена за пружање услуга другим безбедносним службама у области заштите тајности података.

Актуелни обавештајно-безбедносни систем Републике Хрватске

Организација и надзор обавештајно-безбедносног система

Обавештајно-безбедносни систем Хрватске доживео је системске организационе промене током 2006. године. Тада је усвојен нови *Zakon*

²⁵ Метод сарадње са страним обавештајним и безбедносним установама РОА реализује у сарадњи са ОА; члан 36 Закона о безбедносним службама.

²⁶ Упореди: Савић, Андреја, Бајагић, Младен, *Безбедност света – од тајности до јавности* (друго измењено и допуњено издање), Виша школа унутрашњих послова, Београд, 2005.

o *sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske*,²⁷ према коме обавештајно-безбедносни систем Хрватске тренутно чине следеће установе и агенције извршне власти: 1/ Веће за националну безбедност (*Vijeće za nacionalnu sigurnost – VNS*); 2/ Уред Већа за националну безбедност (*Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost – UVNS*); 3/ Савет за координацију безбедносно-обавештајних агенција; 4/ Завод за безбедност информацијских система; 5/ Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација (ОТЦ); 6/ Безбедносно-обавештајна агенција (SOA) и 7/ Војна безбедносно-обавештајна агенција (VSOA).

Надзор и контролу рада обавештајно-безбедносних установа врше Хрватски сабор, Одбор Сабора за националну безбедност, Уред Већа за националну безбедност и Веће за грађански надзор безбедносно-обавештајних агенција.

Хрватски сабор, као највише законодавно тело Хрватске, врши надзор непосредно и преко посебног одбора надлежног за националну безбедност. У извршењу ове функције Сабор има следећа права: 1/ да тражи извештаје о активностима и примени одређених мера и средстава које предузимају обавештајно-безбедносне агенције; 2/ да тражи извештаје од председника Врховног суда Хрватске и обавештајно-безбедносних агенција о мерама тајног прикупљања података према одређеним лицима; 3/ да тражи од UVNS извештаје о резултатима стручног надзора рада обавештајно-безбедносних агенција. Поред тога, *Одбор Хрватског сабора надлежан за националну безбедност* има право да изврши непосредан надзор и контролу рада обавештајно-безбедносних агенција и да саслушава руководиоце и службене особе агенција о законитости предузетих мера и радњи, финансијским питањима и др.²⁸

Стручни надзор обавештајно-безбедносних агенција и Оперативно-техничког центра за надзор телекомуникација (ОТЦ) врши *Уред Већа за националну безбедност (UVNS)*. То подразумева праћење и надзор: законитости рада; остваривања прописаних циљева, делокруга, делотворности и сврсисходности рада; мера тајног прикупљања података којима се ограничавају уставна људска права и темељне слободе, и сарадње између агенција и између агенција и служби страних земаља.²⁹

Грађански надзор рада обавештајно-безбедносних агенција спроводи новоосновано *Веће за грађански надзор безбедносно-обавештајних агенција*. Веће обавља следеће послове: прати законитост рада обавештајно-безбедносних агенција; прати и надзире примену мера

²⁷ **Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske**, *Narodne novine*, br. 79/2006, 17. 7. 2006.

²⁸ Члан 103 и 104 Закона.

²⁹ Упореди: члан 107 и 108 Закона..

тајног прикупљања података којима се ограничавају уставна људска права и темељне слободе, и доставља извештаје о прикупљеним сазнањима Већу за националну безбедност, председницима Сабора и саборског Одбора за националну безбедност и руководиоцима служби безбедности.

Веће извршава обавезе на основу програма који доноси Одбор за националну безбедност или захтева грађана, државних тела и правних лица о примећеним незаконитим радњама или неправилностима у раду обавештајно-безбедносних агенција, посебно када се ради о кршењу загарантованих људских права и слобода. Веће има шест чланова и председника, које на четири године именује Сабор. Чланови Већа су за свој рад одговорни Сабору, а надзор над законитошћу њиховог рада врши одбор Сабора надлежан за националну безбедност. Председник Већа подноси извештај о раду Већа најмање једном у шест месеци на захтев председника Сабора.

Веће за националну безбедност – VNS

Vijeće za nacionalnu sigurnost (VNS) је, према члану 3 Закона, задужено да: 1/ разматра и процењује обавештајне и безбедносне претње и ризике, разматра питања из делокруга министарстава и других државних тела задужених за националну безбедност, и доноси смернице и закључке о начинима заштите и остваривања интереса националне безбедности; 2/ разматра питања из делокруга рада безбедносно-обавештајних агенција и начине остваривања сарадње председника Републике и Владе у усмеравању рада безбедносно-обавештајних агенција, и одобрава сарадњу агенција са службама других земаља; 3/ утврђује годишње смернице за рад безбедносно-обавештајних агенција и друге одлуке којима председник Републике и Влада усмеравају рад безбедносно-обавештајних агенција и других тела безбедносно-обавештајног система; 4/ дефинише мере које предузимају председник Републике и Влада у вези с резултатима надзора над радом безбедносно-обавештајних агенција и других тела безбедносно-обавештајног система; 5/ утврђује предлог средстава за рад безбедносно-обавештајних агенција и других тела безбедносно-обавештајног система која се финансирају из државног буџета; 6/ разматра друга питања у вези са радом и управљањем безбедносно-обавештајних агенција и других тела безбедносно-обавештајног система.

Чланови VNS су: председник Републике, председник Владе, члан Владе задужен за националну безбедност, министар одбране, министар унутрашњих послова, министар спољних послова, министар надлежан

за правосуђе, саветник председника Републике за националну безбедност, начелник Главног стожера Оружаних снага Републике Хрватске, директори SOA и VSOA и руководилац UVNS. Поред сталних чланова, у раду VNS учествује и председник Хрватскога сабора. Седницама VNS председава председник Републике, а одлуке VNS заједнички потписују председник Републике и председник Владе, који заједнички сазивају седнице VNS и утврђују његов дневни ред. У случају ратног стања или стања непосредне угрожености суверенитета, независности и територијалне целовитости Републике Хрватске, у раду VNS учествују и председник Одбора за националну безбедност Сабора, министар финансија и министар привреде.³⁰

Уред Већа за националну безбедност – UVNS

Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost (UVNS) обавља стручне и административне послове за VNS и *Savjet za koordinaciju sigurnosno-obavještajnih agencija*, обавља послове који омогућавају VNS анализу извештаја безбедносно-обавештајних агенција и оцену остварених циљева њиховог рада, оцену спровођења одлука председника Републике и Владе у усмеравању рада безбедносно-обавештајних агенција и послове који председнику Републике и Влади омогућавају надзор над радом безбедносно-обавештајних агенција. Даље, UVNS обједињава званичне извештаје и информације безбедносно-обавештајних агенција, израђује периодичне извјештаје по областима безбедносно-обавештајног деловања, и анализира и оцењује безбедносно-обавештајне податке од значаја за националну безбедност Хрватске, битне за обављање уставних и законских овлашћења председника Републике и Владе. UVNS сарађује и са безбедносно-обавештајним агенцијама у изради стратегијских процена и оцена безбедносних појава значајних за националну безбедност Републике Хрватске.³¹

UVNS је централни државни орган одговоран и за утврђивање и реализацију активности везаних за примену мера и доношење стандарда информатичке безбедности државних тела Републике Хрватске, као и за усклађеност активности око примене мера и стандарда информатичке безбедности у размени класификованих података између Републике Хрватске и страних земаља и организација.³²

³⁰ Члан 4 Закона

³¹ Члан 6 Закона.

³² Класификовани подаци, у смислу овог Закона, су подаци „означени тајним од стране надлежних државних тијела сукладно прописима који уређују заштиту и тајност података“; Члан 7 Закона.

Мере и стандарди информатичке безбедности примењују се у оквиру следећих области информатичке безбедности: безбедносна провера особља, физичка безбедност, безбедност података, безбедност информационих система и безбедност спољне сарадње (индустријска безбедност), и прописују се посебним законом који уређује подручје информатичке безбедности. UVNS издаје уверења о обављеним безбедносним проверама за лица која у обављању своје дужности имају приступ заштићеним подацима.³³ Унутар UVNS делује *Središnji registar za prijem, pohranu i distribuciju informacija i dokumenata* у размени са страним земљама и организацијама. За деловање Централног (средишњег) регистра предвиђено је оснивање подрегистара унутар свих државних органа. UVNS доставља председницима Републике и Владе годишње и ванредне извештаје о свом раду, годишње и ванредне извештаје о стручном надзору рада безбедносно-обавештајних агенција и Оперативно-техничког центра за надзор телекомуникација. Годишње извештаје о надзору и контроли поштовања Уставом загарантованих права грађана UVNS доставља и председнику Хрватског сабора и Одбору за националну безбедност. Ванредни извештаји о стручном надзору достављају се председнику Сабора и Одбору за националну безбедност, када се надзор проводи на основу њиховог захтева.³⁴

Радам UVNS управља руководиоца, кога решењем именују (или разрешавају) председник Републике и председник Владе. Руководилац UVNS именује се на период од четири године, највише два пута узастопно.³

Унутрашња организација UVNS, послови његових организационих делова, број запослених, садржај и право употребе службене легитимације и службене значке, као и друга питања од значаја за рад UVNS, уређују се уредбом Владе, уз сагласност председника Републике. Начин рада, број запослених и опис њихових послова, овлашћења и одговорности, права из радног односа и друга питања од значаја за рад UVNS уређују се посебним правилником који доноси руководиоца UVNS, уз сагласност VNS.

³³ Уверења (сертификати) из ставке 6 овога чланка издају се и за правна лица када обављају послове од значаја за националну безбедност Републике Хрватске и на захтев страних земаља и организација.

³⁴ Према члану 9 Закона, UVNS не сме обављати послове који су, према Закону, поверени безбедносно-обавештајним агенцијама, и не сме у обављању својих послова примењивати мере за које су овлаштене безбедносно-обавештајне агенције.

³⁵ Шире о питањима разрешења руководиоца UVNS види у члану 10 Закона.

Савет за координацију безбедносно-обавештајних агенција

Savjet za koordinaciju sigurnosno-obavještajnih agencija задужен је за: спровођење одлука председника Републике и Владе о усмеравању рада обавештајно-безбедносних агенција; реализацију одлука VNS о начину рада обавештајно-безбедносних агенција и других установа обавештајно-безбедносног система; усклађивање рада обавештајно-безбедносних и других установа обавештајно-безбедносног система; давање мишљења и оцена о сарадњи са службама других земаља, давање предлога VNS везаних за националну безбедност и предузимање других мера за побољшање ефикасности рада обавештајно-безбедносних агенција.³⁶ Седнице Савета сазивају председник и заменик председника Савета, председавање седницама је поверено председнику, а одлуке заједнички потписују председник и заменик председника Савета. Питања о којима се расправља на седницама предлажу и директори обавештајно-безбедносних агенција и руководиоци UVNS.³⁷

Zavod za sigurnost informacijskih sustava– ZSIS

Zavod za sigurnost informacijskih sustava (ZSIS) је, према члану 13 Закона, централно државно тело задужено за обављање техничких послова у области информатичке безбедности свих државних органа Хрватске. ZSIS је задужен за реализацију следећих послова: безбедност информатичких система и мреже државних органа; издавање акредитација за информатичке системе и мреже државних органа; управљање криптоматеријалима који се размењују између државних органа Републике Хрватске и других држава; координацију превенције и решавање проблема везаних за безбедност рачунарских мрежа у државним органима; истраживање, развој и испитивање технологије намењене заштити штићених података и издавање уверења за њихову употребу.³⁸ На челу ZSIS је руководиоци кога именује Влада на предлог Савета за координацију безбедносно-обавештајних агенција Републике

³⁶ Члан 5 Закона; Стални чланови Савета су: члан Владе задужен за националну безбедност (који је уједно и председник Савета), саветник председника Републике за националну безбедност (заменик председника Савета), директори обавештајно-безбедносних агенција и руководиоци UVNS; Исто.

³⁷ Седницама, по потреби и по позиву председника, могу присуствовати и главни државни тужилац, руководиоци УСКОК-а, полиције, царине и финансијске полиције, Уреда за спречавање прања новца, Управе за заштиту и спашавање, представник Министарства спољних послова задужен за безбедност и руководиоци других инспекцијских и надзорних тела.

³⁸ Члан 13 и 14 Закона.

Хрватске.³⁹ Руководилац ZSIS је обавезан да о свом раду извештава председника UVNS.

Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација (ОТЦ)

Оперативно-технички центар за надзор телекомуникација (ОТЦ) је тело задужено за примену мера тајног надзора телекомуникација и њиховог промета, и остваривање оперативно-техничке координације између правних и физичких лица која користе јавне телекомуникационе мреже и пружају услуге у тој области у Републици Хрватској и органа овлашћених за примену мера тајног надзора, у складу са овим Законом и Законом о кривичном поступку.⁴⁰ ОТЦ развија и савремене техничке системе које, по потреби, и у складу са законом, користи за потребе обавештајно-безбедносних агенција и других државних органа овлашћених за примену тајног надзора. Тајни надзор ОТЦ остварује уграђивањем одговарајуће техничке опреме и пружањем програмске подршке при коришћењу телекомуникационих система од стране законом овлашћених правних и физичких лица. Сходно томе, ОТЦ је овлашћен да независно и директно користи комуникационе системе цивилних физичких и правних лица, као и системе који припадају Министарству одбране и оружаним снагама.⁴¹ Радом ОТЦ управља руководилац кога именује Влада, на предлог Савета за координацију рада безбедносно-обавештајних агенција. Руководилац ОТЦ има обавезу да извештаје о раду ОТЦ доставља UVNS.⁴²

Безбедносно-обавештајна агенција – SOA

Законом из 2006. године постојеће цивилне хрватске обавештајно-безбедносне агенције – Обавештајна агенција (ОА) и Контраобавештајна агенција (РОА) су реорганизоване у нову *Sigurnosno-obavještajnu agenciju* (SOA). Правно-политички оквир за њено деловање чине Стратегија националне безбедности, Стратегија одбране, Годишње смернице за рад обавештајно-безбедносних агенција, закони, итд. За свој рад SOA одговара Хрватском сабору, председнику Републике, Влади, Уреду Већа

³⁹ О мандату и начину разрешења руководиоца ZSIS види детаљније у: Члан 15 Закона.

⁴⁰ Члан 18 Закона.

⁴¹ Детаљније о законским одредбама о тајном надзору ОТЦ и дужностима свих правних и физичких лица у овој области види у: Чланови 19 и 20 Закона.

⁴² Члан 21 Закона.

⁴³ Упореди: Члан 23 Закона.

за националну безбедност и Већу за грађански надзор безбедносно-обавештајних агенција. SOA је аутономна обавештајно-безбедносна установа, задужена за откривање и спречавање активности и радњи усмерених против уставног поретка, безбедности државних органа, грађана и укупних националних интереса. Под тим активностима се подразумевају: 1/ тероризам и други облици организованог насиља; 2/ обавештајна активност страних обавештајних служби, организација и појединаца; 3/ организовање и деловање екстремистичких организација и појединаца; 4/ угрожавање безбедности највиших државних функционера и штићених објеката; 5/ организовани и привредни криминал; 6/ неовлашћени улазак у штићене информационо-комуникационе системе државних органа; 7/ одавање штићених података из државних органа од значаја за националну безбедност и националне интересе, и 8/ друге активности усмерене на угрожавање националне безбедности. У том циљу, SOA организује, прикупља, анализира, обрађује и процењује податке политичке, економске, научно-технолошке и безбедносне природе, који се односе на стране државе, организације, политичке и економске савезе, организације и лица, а посебно податке који откривају намере, могућности, прикривене планове и активности усмерене на угрожавање националне безбедности Републике Хрватске.⁴³

SOA прикупља податке, применом тајних метода, поступака и мера, из јавних извора, од грађана⁴⁴ и из службене документације података државних органа, органа локалне самоуправе и правних лица, као и увидом у регистре и збирке података.⁴⁵ У оквиру примене тајних метода рада, SOA је овлашћена да примењује агентурни метод, односно да прикупља безбедносно интересантне податке од тајних сарадника. Примена овог метода подразумева да SOA не сме присиљавати физичка лица на сарадњу, као и да, у случају успостављеног агентурног односа, мора бринути о свим тајним сарадницима (финансијска и друга подршка). Поред тајних сарадника, подаци се прикупљају и увидом у регистре, збирке података и другу документацију.

SOA прикупља податке и тајном применом техничких средстава (технички метод у ужем смислу) којима се привремено ограничавају људска права и темељне слободе.⁴⁶ У те мере спадају: 1/ тајни надзор телекомуникационих услуга, делатности и промета: а) тајни надзор садржаја комуникација, б) тајни надзор података о телекомуникационом

⁴⁴ Овај начин прикупљања података подразумева изричиту сагласност грађана са којима се обављају разговори.

⁴⁵ Члан 25 Закона.

⁴⁶ Члан 33 Закона дефинише да се ове мере могу примењивати само ако се подаци не могу прикупити на други начин, или је њихово прикупљање веома отежано.

промету, в) тајни надзор локације корисника, и г) тајни надзор међународних телекомуникационих веза; 2/ тајни надзор поштанских и других пошиљки; 3/ тајни надзор и техничко снимање унутрашњости објеката, затворених простора и предмета; 4/ тајни надзор и праћење и видео снимање, и 5/ тајни надзор и праћење и аудио снимање садржаја комуникација особа на отвореном простору и јавним местима.⁴⁷ Ове мере се могу применити искључиво на темељу писано образложеног налога који издаје судија Врховног суда Републике Хрватске. Писани предлог за примену ових мера подноси руководилац SOA.

Коначно, SOA израђује безбедносне провере и реализује контраобавештајну заштиту. Безбедносне провере се раде за припаднике обавештајно-безбедносних установа, председника и службенике UVNS, руководиоца и запослене у ZSIS и ОТИЦ, председника и чланове Већа за грађански надзор безбедносно-обавештајних агенција, лица која примају хрватско држављанство, странце у Републици Хрватској чији је боравак од значаја за безбедност државе, итд.⁴⁸ SOA контраобавештајно штити и држављане и институције Републике Хрватске у иностранству, и то кроз сарадњу са одговарајућим организационим деловима Министарства спољних послова, затим израдом безбедносних процена и применом мера противприслушне заштите. SOA је дужна да редовно извештава председника Републике, председника Сабора, председника Владе и UVNS о свом раду, а, на њихов захтев, доставља и посебне извештаје о стању у области националне безбедности из властитог делокруга рада.

Војна безбедносно-обавештајна агенција – VSOA

Војна сигурносно-обавештајна агенција (VSOA) је наследница Војне безбедносне агенције (VSA). VSOA је војна ресорна обавештајно-безбедносна установа, задужена за пружање стручне помоћи Министарству одбране и оружаним снагама у заштити суверенитета, независности и територијалне целовитости Републике Хрватске.⁴⁹ Као специјализована обавештајно-безбедносна агенција, VSOA прикупља, анализира, обрађује и процењује сва сазнања о оружаним снагама и одбрамбеним системима страних земаља, свим спољним притисцима који могу имати утицај на одбрану и безбедност Хрватске, као и о другим активностима у иностранству усмереним против одбрамбене способности Републике Хрватске. Такође, VSOA истражује и прикупља

⁴⁷ Упореди ст. 3, чл. 33 Закона. Уз ово, SOA може долазити до података и тајним откупом докумената и предмета.

⁴⁸ Упореди: Члан 42 и даље Закона.

⁴⁹ Члан 24 Закона.

податке о могућностима, намерама и плановима појединих организација, група и лица на територији Хрватске, чији је циљ угрожавање одбрамбене моћи државе, организује и предузима мере откривања, праћења и супротстављања овим активностима које угрожавају уставни одбрамбену способност и безбедност државе у целини.

У реализацији послова контраобавештајне заштите VSOA врши безбедносне провере припадника Министарства одбране и оружаних снага и особа које су запослене или ће се запослити у Министарству одбране и оружаним снагама.⁵⁰ VSOA је задужена и за израду безбедносних процена и примену одређених мера противприслушне заштите. VSOA контраобавештајно штити и брине о безбедности припадника, објеката и простора Министарства одбране и оружаних снага, и контраобавештајно обезбеђује војне производне потенцијале (наоружања и војне опреме) за потребе оружаних снага. Такође, служба контраобавештајно штити запослене и објекте Министарства одбране и оружаних снага у иностранству, кроз сарадњу са одговарајућим организационим деловима Министарства спољних послова задуженим за безбедност.⁵¹

О свом раду VSOA редовно извештава министра одбране, начелника Главног штаба оружаних снага и друге државне функционере и министарства, али само у ситуацијама када се прикупљени подаци односе на наведене органе. Годишње извештаје VSOA подноси председнику Републике, председнику Сабора, председнику Одбора Сабора за националну безбедност, председнику Владе и руководиоцу UVNS.

⁵⁰ Члан 43 Закона.

⁵¹ Члан 46 Закона.

ЛИТЕРАТУРА:

Anžič, Andrej, "Varnostne službe Republike Hrvatske in problem parlamentarnega nadzora nad njimi", in: *Zbornik strokovno-znanstvenih razprav*, Vol. 8 (1995).

Tatalović, Siniša, „Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost Hrvatske“ – U: *Međunarodne studije*, Vol I. (2000), br. 1, стр. 53-64.

Žunec, Ozren, **Domisljanović**, Darko, *Obavještajno sigurnosne službe Republike Hrvatske* (stanje i načela preustroja za razdoblje konsolidacije demokracije), Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2000.

Krapac, Davor, *Zakon o krivičnom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovanog prava* (Prilog VI.E.: *Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnost* od 1. lipnja 1995. godine, *Narodne novine*, br. 37, 1995. godine), Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova, 1996, стр. 1008-1012;

Zakon o UNS, Интернет 06/04/2002, www.fas.org/irp/world/croatia/hatzadony.html; www.uns.hr/zakon.htm.

Hatzadony, John, *The Croatian Intelligence Community*, Интернет 03/04/2002, www.uns.hr/english/aktualnosti/97-10-27/01.html.; „*Slobodna Dalmacija*“, 27. oktobar, 1997.

Савић, Андреја, **Делић**, Милан, **Бајагић**, Младен, *Безбедност света – од тајности до јавности*, Институт безбедности, Полицијска академија, Виша школа унутрашњих послова, 2002.

Савић, Андреја, **Бајагић**, Младен, *Безбедност света – од тајности до јавности*, Виша школа унутрашњих послова, 2005.

“What do the Croatian Intelligence and Security Services Do and How?”. – In: *Messenger*, November 16, 1997.

Tuđman, Miroslav, “The First Five Year of the Croatian Intelligence Service: 1993-1998“. – In: *National Security and the Future*, No. 1 (Summer 2000).

Zakon o unutarnjim poslovima – U: *Narodne novine*, Službeni list Republike Hrvatske, God. XLVIII (CLIII), br. 29, Zagreb, ponedjeljak, 17. april 1991. godine, стр. 800-810.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima – U: *Narodne novine*, Službeni list Republike Hrvatske, br. 76/94, Zagreb, četvrtak, 6. novembar 1994. godine.

Zakon o vanjskim poslovima (ZOVP) Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 53/91 od 8. 10. 1991. godine.

Zakon o Uredu za nacionalnu sigurnost, Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske, Klasa: 200-01/94-01/05, *Narodne novine*, br. 37/95, Zagreb, 17. svibnja 1995.

Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske – U: *Narodne novine*, br. 32, Zagreb, 28. 3. 2002. godine.

Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. 79/2006, 17. 7. 2006.

Assistant professor Mladen Bajagić, PhD
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

CONTEMPORARY INTELLIGENCE AND SECURITY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary: The paper analyses the development, organisation and scope of action of Croatian intelligence and security system. After a brief overview of historical development of intelligence and other security institutions in the Republic of Croatia until 1990, the paper particularly focuses on analysis and understanding of contemporary experiences of the Republic of Croatia in organisation and practice of intelligence and security system, as cornerstones of its national security. Special attention was given to analysis of scope of action and directions of action of current intelligence and counterintelligence institutions and security services, regarding both immediate surroundings as well as global.